

Partizaninis judėjimas Gruzdžių krašte 1944–1953 metais

Aurelija Malinauskaitė

1944 m. liepos mėnesį į Lietuvą įsiveržė sovietų armija. Rugsėjimo pabaigoje fronto linija šiaurinėje Lietuvoje nusistovėjo Žagārės–Kuršėnų ruože, palei Ventos upę. Taigi didesnioji Šiaulių apskrities dalis, taip pat ir Gruzdžių valsčius buvo sovietų okupuoti. Užimtame krašte sovietų represiniai valdžios organai prieš gyventojus griebėsi prievartos ir teroro. Aktyvioji ir pilietinė Lietuvos visuomenės dalis, tikėjusi tarptautine teise, auklėta tautiškumo ir patriotizmo dvasia, buvo pasiruošusi priešintis. Nacių valdymo metais krašte veikusios slaptos politinės ir karinės organizacijos (Lietuvos laisvės armija (LLA) ir kt.) antrosios sovietų okupacijos sąlygomis ėmėsi konkrečių veiksmų. Daug kaimo vyrijos, ypač jaunimas, ėmėsi laikytis arčiau miškų, juose kurtis ir ginkluotis. Šis procesas neaplenkė nė vieno Lietuvos valsčiaus.

Apie ginkluotą pasipriešinimą Šiaulių apskrities Gruzdžių krašte jau buvo šiek tiek rašyta. Simonas Norbutas parašė Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės (jai priklausė ir Gruzdžių valsčius) Partizano Tautvydo tėvūnijos istoriją. Tyrinėtojas pateikė kai kuriuos partizaninio karo įvykius Gruzdžių valsčiuje, paminėjo iš jo kilusius ir žuvusius partizanus. Vėliau šį darbą papildė dokumentų publikacijomis, rinktinės partizanų (tarp jų ir gruzdiečių) sąrašais ir išleido monografiją¹.

Virginija Rudienė, irgi tyrinėjusi Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės istoriją, plačiau apžvelgė organizacinius pokyčius. Ji aprėpė kitų S. Norbuto netyrinėtų tėvūnijų – Juozapavičiaus ir Simono Daukanto, kurioms priklausė Gruzdžių kraštas, istoriją. Išsamiai aprašė paskutiniuosius Juozapavičiaus tėvūnijos partizanų veiksmus ir likimus².

Faktų apie Gruzdžių partizanus rasime šio straipsnio autorės paruoštos Juozapavičiaus tėvūnijos spaudos publikacijose³, knygoje „Gruzdžiai“ paskelbtas autorės straipsnis apie partizanų kovas šiose apylinkėse, kuriame apsiribota tik Kovo rajono Audros būrio istorija. Sudarytojai knygoje net nepateikė iliustracijų⁴. Minėtas spragas pabandydysime užpildyti šiuo straipsniu.

Informacijos apie Gruzdžių partizanus galime rasti ir kitų istorikų darbuose, šio krašto įvykiai aprašomi Lietuvos partizaninio judėjimo kontekste⁵.

Pasipriešinimo pradžia

1944 m. liepos mėn. LLA, savo gretose turėjusi apie 10 tūkst. narių, perėjo prie aktyvios veiklos. Liepos pabaigoje–rugsėjimo mėn. LLA Šiaulių apygarda, kuriai priklausė Mažeikių, Šiau-

¹ Norbutas S. Partizano Tautvydo tėvūnija, *Darbai* (Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro leidinys), Vilnius, 1996, nr. 1, p. 73–103; Norbutas S. *Partizano Tautvydo tėvūnija*, Joniškis, 1999, p. 143.

² Rudienė V. Nepraradę vilties, *Sidabrė*, 1997, nr. 32–35, 37–39, 42, 46, 49; Rudienė V. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 120–178.

³ Malinauskaitė A. Juozapavičiaus tėvūnijos spauda, *Partizanų kovos Šiaulių krašte*, 1996, p. 45–102.

⁴ Malinauskaitė A. Partizanų kovos Gruzdžių apylinkėse (1944–1953), *Gruzdžiai*, Vilnius, 1999, p. 176–189; Malinauskaitė A. Partizanų sąrašas, *ten pat*, p. 448–451.

⁵ Gaškaitė-Žemaitienė N. Prisikėlimo apygarda, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 8–119; Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996, p. 494, 1999, p. 624.

liū, Telšiū ir kitos apskritys, jau veikė kaip gerai organizuota struktūra su savomis rinktinėmis, kūrėsi partizanų būriai.

Liepos mėnesį Verbūnų* dvare ltn. Juozas Vasiliauskas iš Gruzdžių ir Pășvitinio valsčių 30 vyrų sudarė LLA būrį, kuris ėmė trauktis Kuršėnų link į Žemaitiją, buvo organizuoti apmokymai⁶. Šiam tikslui buvo įsteigta Plätelių stovykla. Į ją ir buvo atvesti Verbūnų dvare susirinkę savanoriai, tą kartą jau vadovaujami j. ltn. K. Morkaus-Lukošiaus. Rudeniop, nusistovėjęs frontui ir rusams apšaudant, Gruzdžių vyrams nepavyko pereiti fronto linijos į užnugarį. Rugsėjo 22 d. savanoriai įstojo į Tėvynės apsaugos rinktinės Lietuvių pulką. Pastarasis spalio mėn. dalyvavo Sedės kautynėse, kur lietuviai savanoriai kartu su vokiečiais bandė sulaukyti sovietų puolimą.

1944 m. rugpjūčio mėn. buvo paskelbta vyrų, gimusių 1909–1926 m., mobilizacija į sovietų kariuomenę. Mobilizacija, lydinčios persekiojimo ir baudžiamosios akcijos Lietuvos gyventojus skatino dar smarkiau priešintis. Šaukiamojo amžiaus vyrai, patriotiškai nusiteikę vietos gyventojai, 1941 m. birželio mėn. sukilėliai (jie aktyviai reiškėsi Šakynos miestelyje) masiškai traukėsi į miškus. Gruzdžių valsčiuje sąlygos tam buvo palankios: dunksojo dideli Draskų, Gulbino, Gruzdžių, Medenos, Vaitutiškio, pelkėto Tyrelio ir kiti miškai. Juose 1944 m. rudenį ir telkėsi partizanų ar tiesiog mobilizacijos vengiančių vyrų būriai. Jų skaičius keitėsi. Dalis vyrų buvo nusiteikę priešintis ginklu, tačiau veiksmai tuo metu palyginti buvo taikūs. Pagrindinis dėmesys skirtas apsiginklavimui, ryšių nustatymui ir kt. organizacinei veiklai. Tą rudenį Gruzdžių valsčiuje didesnių ginkluotų susidūrimų su okupantais ir vietos kolaborantais nežinoma.

1944 m. rudenį okupacinei valdžiai nepavyko įvykdyti mobilizacijos į kariuomenę. Represinės struktūros stiprino pozicijas vietose. Šiauliuose buvo dislokuoti du pasienio pulkai. Valsčiuose veikė milicininkai, vietos NKVD–NKGB operatyvininkai, gerai parengti kontržvalgybininkai. Dar liepos mėn. buvo pradėti formuoti naikintųjų (stribų) būriai. 1944 m. gruodžio mėn. sovietų valdžia jau ėmėsi plačios kampanijos prieš besislapstančius nuo mobilizacijos, partizanus, jų šeimos narius bei rėmėjus. Per Šv. Kalėdas „valymo operacija“ pasiekė apogėjų: Šiaulių apskrityje gruodžio 20–25 dienomis buvo sudarytos 38 operatyvinės čekistinės grupės. Kūčių dieną Burbinuose buvo sudėginta sodyba, nušauti Antanas Balčiūnas ir 16-os metų vaikinukas. Gruodžio 25 d. Taurakių kaime į pasalą pakliuvo 4 partizanai, iš kurių vienas buvo sužeistas ir paimtas gyvas⁷.

Nors 1944–1945 m. žiemą partizanų veiksmai nebuvo aktyvūs, tačiau jie kontroliavo didžiules teritorijas, stambiais būriais telkėsi Tyrelio, Gulbino ir kt. miškuose. Partizanas Liudas Pakamanis-Gerutis prisimena, kad Tyrelio miške buvo įsikūręs partizanų štabas, junginyje buvę apie 100 vyrų. Apie tai pasakojo ir Mečislovas Jurevičius:

„Į mišką aš išėjau 1945 m. pavasarį. Prisijungiau prie partizanų, vadovaujamų Prano Kundroto, kilusio iš Gruzdžių vls., Gedaičių k. Miško broliai bazavosi Tyrelio miške. Šis miškas yra žemas, jame labai daug pelkių, kuriose yra ežeras. Tyrelio miške visai netoli pietinio krašto, paėjus porą kvartalų, yra Akmenų sala. Joje buvo įsikūręs par-

* Kaimai, kurie šiame straipsnyje pateikiami be valsčių nurodymo, priklausė tuometiniam Gruzdžių valsčiui.

⁶ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 128.

⁷ *Ten pat*, p. 251.

tizanų štabas, įrengta didžiulė stovyklavietė. 1945 m. aš prisiekiau 85-uoju numeriu, mano slapyvardis buvo Tankiukas. Mūsų didžiuliame būryje buvo apie 100 vyrų“⁸.

Gulbino miške, Augūčių, Lukošaičių ir kt. kaimų apylinkėse 1945 m. pavasarį veikė 4 grupės po 20–30 partizanų. Jos turėjo bendrą štabą, kuriam priklausė vadas Andriukaitis, štabo viršininkas Balčiūnas. Į štabo darbą buvo įtraukti LLA desantininkai Vytautas Grybas ir Vytautas Žičkus⁹. Gruzdžių, Kruopių, Kuršėnų valsčių paribyje veikė 50–60 partizanų grupė. Ją 1944 m. gruodžio mėn. suorganizavo Lietuvos kariuomenės lttn. Stasys Snitkus.

1945 m. pavasarį partizanai tapo manevringesni, ieškojo ryšių su kitais būriais, nesilaikė vienoje vietoje, ėmėsi ofenzyvinių veiksmų. Partizanų puolamuosius veiksmus provokavo okupacinės valdžios ir jos rėmėjų veikla. Karinės operacijos buvo nukreiptos prieš sovietinę tvarką, sovietinių aktyvistų, strībų savivalę arba paprasčiausiai jomis buvo siekiama išgyventi. Partizanai užeidavo į pienines, parduotuves, pasiimdavo maisto produktų ir kt. 1945 m. balandžio 19 d. jie apsupo Tautgailių pieninę, pastatė sargybą, iškratė pastatą ir paėmė 150 kg sviesto. Paliktame raštelyje pranešė, kiek paėmė sviesto, savo priešus įvardijo kaip valkatas ir piemenis, kovojančius už prastą gyvenimą¹⁰. Greitai po šio įvykio partizanai susirėmė su didžiulėmis sovietų armijos pajėgomis.

Pagal 1945 m. balandžio mėn. areštuoto partizano parodymus buvo organizuota čekistų karinė operacija – šukuotas Skōbiškių miškas, kratytos aplinkinių kaimų sodybos. Operacijai buvo sutelktos milžiniškos pajėgos: Leningrado fronto Pasionio kariuomenės 450 ir NKVD Vidaus kariuomenės 80 kareivių. Koviniai veiksmai prasidėjo balandžio 29 d. 5 val. ryto, kai kareiviai pradėjo supti Skōbiškių mišką. Jie susidūrė su partizanais. Kautynės truko 8 valandas, miško broliai įnirtingai priešinosi. Kaip parodo čekistai, operacijoje žuvo 25 partizanai, paimta gyvų 10, areštuoti 22 rėmėjai, 7 partizanai pasitraukė. Iš partizanų buvo paimta 2 rankiniai kulkosvaidžiai, 13 šautuvų, 7 automatai, 50 granatų. Užmušti 2 rusų kareiviai, 6 sužeisti¹¹. Pagal liudytojų pasakojimus kautynėse Klebōnmiškyje žuvo 21 partizanas: Alfredas Adomaitis iš Kuršėnų vls., Auksučių; Juozas Bernotas iš Rakaūdžių; Jonas Biliūnas; R. Briedis iš Papilės vls., Tautgailių; Kęstutis Gedaminas, gim. 1924 m., ir Antanas Gedaminskas iš Papilės vls., Kušleikių; Aleksas Ginevičius iš Šelvenų; Vladas Jurevičius iš Sauginių; Domas ir Povilas Klovos iš Tautgailių; Stasys Mituza, gim. 1912 m., iš Kušleikių; Vladas Norkus, gim. 1927 m., iš Lukošaičių; broliai Pranas ir Bronius Petrylos iš Sauginių; A. Pukys; Mykolas Ramančionis, gim. 1914 m., iš Kuršėnų vls., Zastačių; Dominykas Vaitkus, gim. 1924 m., iš Kruopių vls., Eidukių; Vincas Vasarevičius iš Kuršėnų vls. Startėlių; Domas Venckus iš Tautgailių; Justinas Vilčiauskas iš Kušleikių; Kęstutis Zibolis iš Skōbiškių. Nukauti partizanai buvo atvežti į Mikutaičių kaimą (Kalnelį) atpažinimui. Čia jų palaikai buvo su-

⁸ Mečislovo Jurevičiaus, gim. 1927 m., gyv. Šiauliuose, Spindulio 6–10, pasakojimas, užrašytas straipsnio autorės 1993 m.

⁹ Kasparas K. *Lietuvos karas*, p. 345.

¹⁰ 1945 m. balandžio mėn. specialus pranešimas LSSR Vidaus reikalų liaudies komisarui gen. mjr. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1551, l. 105.

¹¹ Pranešimas LSSR Vidaus reikalų liaudies komisarui gen. mjr. Bartašiūnui apie 1945 m. sausio 1 d.–gegužės 20 d. laikotarpio veiklą, *ten pat*, l. 174.

versti į bendrą duobę ir užkasti. 1991 m. jiems pastatytas vienas iš pirmųjų paminklų partizanams Šiaulių rajone.

Areštuoti buvo Antanas Gužauskas iš Rakandžių, Antanas Petryla iš Sauginių, Antanas Jasiūnas, Antanas Vaitkus iš Eidukių (jį aptiko sužeistą ir numestą ant partizanų palaikų) ir kt.

Partizanų junginiui vadovavo Pranas Petryla. Jis 1945 m. sausio mėn. pakeitė S. Snitkų, kuris LLA Šiaulių apygardos štabo buvo iškviestas kitur. Šį partizanų junginį sudarė trys smulkesni padaliniai. Kautynių metu žuvo A. Gedaminskas, vadovavęs 10–12 vyrų, kitai grupei vadovavo Stasys Briedis iš Tautgailių. Jis su 6 partizanais laimingai pasitraukė iš Skobiškių miško.

Be stambių karinių operacijų prieš partizanus, okupantai griebėsi kitų kovos ir apgaulės formų, pradėjo skelbti amnestijas. Pirmieji aktai pasirodė 1944–1945 m. žiemą, bet jie buvo neveiksmingi. 1945 m. pavasarį buvo paskelbta LSSR NKVD liaudies komisaro Juozo Bartašiūno amnestija, raginusi nelegaliai gyvenančius asmenis nutraukti ryšius su ginkluotu pogrindžiu ir legalizuotis. Vyrų neskubėjo trauktis iš miškų, atiduoti ginklus ir prisistatyti okupacinei vietos valdžiai. 1945 m. NKVD Gruzdžių valsčiaus poskyryje legalizavosi 285 žmonės, iš jų ginklus atidavė tik šeši¹².

Pagal LLA išorinę struktūrą Šiaulių apskrities partizanai turėjo priklausyti 1945 m. kovo mėn. įsikūrusiam LLA Žemaičių legionui, taigi vadovautis LLA statutu. Legalizavimasis be vadų sutikimo buvo draudžiamas. Gruzdžių valsčiuje šis draudimas, matyt, nebuvo labai veiksmingas. Čia platinamame LLA vanagų atsišaukime buvo rašoma:

„Jau kurį laiką, kai bolševikinė lietuvių valdžia per laikraščius, radiją ir per vietos valdžios atstovus veda propagandą, kad mūsų jaunimas (...) išeitų iš miškų ir kitų vietų, kuriose slapstosi, kad patys ateitų užsiregistruoti ginklus į vietos miliciją, tuo pat metu tapdami laisvi ir galės ramiai dirbti. Mes, kurie žinojome bolševikus, (...) norime įspėti visus, kad jie netikėtų jų propaganda. Prisiminkite komunistų žodžius, ką jie sakė: „Mes nieko nepamirštame ir nieko neatleidžiame“¹³.

Kruvinos baudžiamosios akcijos

1945 m. vasarą okupacinės valdžios karinis spaudimas toliau stiprėjo. Liepos mėn. buvo paskelbta dar viena amnestija. Visa ši kampanija buvo nukreipta ne tik prieš partizanus, bet ir prieš jų šeimos narius bei rėmėjus. Siekdami įbauginti vietinius gyventojus, kareiviai degino sodybas, plėšė turtą, šukavo miškus. Birželio mėnesį pradėjo tremti partizanų šeimas. Birželio 20 d. enkavedistai šukavo Gul-

Partizanų junginio vadas Pranas Petryla. 1940 m. Iš J. Petrylaitės-Vaitkienės albumo

¹²LSSR MVD kovos su banditizmu valdybos viršininko pplk. Vasiljevo 1946 m. sausio 29 d. pažyma, *ten pat*, b. 1557, l. 40.

¹³LLA Vanagų atsišaukimas, 1945 m., *ten pat*, b. 1555, l. 99.

bino mišką, kuriame netoli Augučių kaimo buvo bunkeris. Baudėjai nušovė Antaną Pampiką, gim. 1924 m., iš Biržių, Antaną Tautkų, gim. 1927 m., iš Šiupylių, sužeidė Liudviką Tautkų, o Praną Elinską iš Norvaišių nušautą pakorė miške.

Po susišaudymo kareiviai patraukė Lukošaičių pusėn. Pakeliui ganykloje prie gyvulių nušovė Lukošaičių kaimo gyventoją Roką Vaičiulį, gim. 1915 m. Partizanai, pasitraukę iš Gulbino miško, apšaudė rusų pastotes. Tada enkavėdistai kulkomis padegė Roko Vaitkaus sodybą, nušovė jos šeimininką ir Izidorių Triškų, gim. 1914 m., iš Šiurų, Vacį Makauską iš Šėkščių, Antaną Gužauską, gim. 1921 m., iš Lukošaičių. Pastarojo sesuo A. Jasinskienė (Gužauskaitė) prisimena:

„Vaizdas sodyboje buvo baisus – iš šešių gražių pastatų buvo likę tik rūkstantys nuodėguliai. Tvirtuose dar degė gyvuliai, vidurdieniui suvaryti nuo kaitros. (...) Brolis gulėjo rugių lauke, netoli sudegintos sodybos. Rūbai niekšišškai ištaršyti, mamos įsegtas kryželis net su kišene nuplėštas. Nušautas jis buvo sprogstama kulka, kuri galvoje padarė didelę žaizdą. (...) Seniūnas F. Žemeckas leido žuvusiuosius palaidoti Lukošaičių kapinaitėse tik be karstų“¹⁴.

Kraštotyrininkė Birutė Stumbrienė pasakojo:

„Broliai Petras ir Kazys Butkai slapstėsi nuo armijos, bunkerį buvo įsirengę savo sodyboje Šiupyliuose. Motina ir sesuo jau buvo išvežtos į Sibirą. 1945 m. liepos 29 d. jie prisiregistravo. Tą dieną grįžo namo iš valsčiaus, nakvojo troboje. Vėlai vakare į sodybą prisistatė enkavėdistai ir stribai. Vieną brolių nušovė kambaryje, net visos sienos buvo nutaškytos krauju, kitą kieme. Tokio pat likimo tą pačią naktį sulaukė ir prisiregistravę Biržių kaimo gyventojai Rokas Bačkis bei Aleksas Žibaitis. Enkavėdistai į Žibaičių sodybą atėjo naktį. Išbudinta motina Ona Žibaitienė ir sūnus Aleksas išėjo į kiemą. Nušovus motiną, sūnus dar bandė bėgti, bet krito už šulinio. Taip sutvarkė ir R. Bačkį, padegė sodybą. Nelaimingieji buvo pamesti Šiupylių rinkelėje priešais bažnyčią. Davatkėlė Onutė Gulbinaitė išprašė stribų viršininko neišvežti kūnų kažkur, o leisti vietoje palaidoti. Kūnų suvynioti į drobulę neleido, taip ir liko ilsėtis netoli bažnyčios, šalia pavasarininkų paminklo“¹⁵.

1945 m. vasarą panašiai susidorojo su mažžemiu Stasiu Katausku iš Augučių. Nušovė jį sodybos palaukėje. Artimieji iš Gruzdžių stribų išpirkto palaikus ir palaidojo Šiupylių kapinėse. Civilinių gyventojų terorizavimas, sodybų deginimas, turto grobstymas, kūnų niekinimas miesteliuose tapo įprastu reiškiniu.

1945 m. vasarą įvyko nemažai partizanų susirėmimų su okupacine kariuomene. Rugpjūčio mėn. Kiauklių kaime, netoli Tyrelio miško ūkininko laukuose per susišaudymą buvo nukauti 4 parti-

¹⁴Gužauskaitė-Jasinskienė A. Viskas baigėsi tremtimi, *Tremtinys*, 1991, nr. 21, p. 4.

¹⁵Birutės Stumbrienės (1927–2005) pasakojimas, užrašytas straipsnio autorės 1996 m.

zanai: Edvardas Kazlauskas, gim. 1927 m., Vacys Kazlauskas, gim. 1925 m., Antanas Vilčiauskas (visi iš Kiauklių), Antanas Martišius iš Žagārės valsčiaus, Martyniškių kaimo. Kiti partizanai pasitraukė. Ryšininkas Julius Skėrys-Pamiškinis iš Mimaičių pasakojo, jog kūnai buvo išpirkti iš Gruzdžių stribų ir palaidoti Kiauklių senosiose kapinaitėse.

Kitą įvykį prisimena Vaclovas Jackevičius iš Šakynos. Jis rašė:

„Nors ir nemalonūs tie dalykai, bet istorija lieka istorija. (...) Norkūno žmona, užėjus antrai rusų okupacijai, ėmė keršyti už (1941 m. baltaraiščių sušaudytą – red. past.) vyrą. Ji pradėjo išdavinėti saugumui 1941 m. sukilimo dalyviui. 1945 m. rugpjūčio 14 d. vakare iš miško atėjo Vainauskai, Jankauskas, prisigėrė ir pasklido kas kur. Girtas Jankauskas užmigo kažkieno bulvėse, jį paėmė saugumas, taip ir dingo be žinios. Vainauskai vaikščiojo po Šakyną ir puolė Norkūnienės gyvenimą. Pirmą sutiko tarnaitę, ją nušovė už tai, kad tarnavo pas bolševikę. Po to nušovė Norkūnienės dukrą, pati Norkūnienė suspėjo pasislėpti. Vainauskai padegė jos namus ir kitus pastatus. Po to sumigo. Rytą atvažiavo saugumas iš Gruzdžių ir nušovė Vainauskus“¹⁶.

Partizanai kuria organizacines struktūras

1945 m. partizanai kūrė organizacines struktūras. Tų metų balandžio ir birželio mėn. du kartus buvo sunaikintas LLA Šiaulių apygardos (Saturno) štabas, su kuriuo Šiaulių apskrities partizanai palaikė ryšius. Taigi štabų egzistavimas miestuose, kur saugumas greitai juos likviduodavo, buvo neperspektyvus. Kūrėsi naujoms kovos sąlygoms labiau tinkamos vadovaujančios partizanų struktūros. Dalį Šiaulių LLA apygardos štabo funkcijų perėmė išikūręs LLA Žemaičių legionas. Jam priklausė Kretingos, Mažeikių, Šiaulių (ne visoje) apskrityse veikiančios partizanų rinktinės. Vienai iš jų – LLA Margio rinktinei priklausė Gruzdžių, Kruopių, Pādubysio, Papilės, Kuršėnų ir kt. valsčiai.

Birželio mėnesį buvo pradėta formuoti Jonišio rinktinė. Jos pagrindą sudarė ltn. Martyno Kliausius-Tautvydo vadovaujama Genio kuopa, veikusi Žagārės, Skáistgirio, Jónišio valsčiuose, Tyrelio miške¹⁷. Genio rinktinei priklausė keletas būrių.

Ažuolo 1-asis 56 partizanų vanagų būrys buvo vadinamas štabo būriu. Tyrelio miške, Raubáičių, Bučiūnų ir kt. aplinkinių kaimų miškuose veikė Alekso Kundrot-Baltrėno iš Gedáičių Birutės būrys¹⁸. Spalio mėn. į būrį atėjo naujų kovotojų. 1945 m. gruodžio 8 d. Jonišio apskr. Mantoriškių miške vykusiose kautynėse žuvo 11 Ažuolo ir Alksnio būrių partizanų, tarp jų „birutininkų“ vadas A. Kundrotas-Baltrėnas ir jo brolis Julius Kundrotas¹⁹.

3-iasis Vinkšnos būrys veikė Kruopių, Papilės valsčiuose, Šakynos apylinkėse. Jam vadovavo buvęs policijos vachmistras šakyniškis Vaclovas Šalkauskas, gim. 1911 m. Prie šio būrio 1945 m. lapkričio mėn. prisijungė 10 vyrų, vadovau-

¹⁶ Vaclovo Jackevičiaus, gyv. Šiaulių r., Šakynoje, prisiminimai, Šiaulių „Aušros“ muziejus, rankraštis, p. 2.

¹⁷ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 498.

¹⁸ *Ten pat.*

¹⁹ Norbutas S. *Partizano Tautvydo tėvūnija*, Joniškis, 1999, p. 87–88.

jamų Povilo Petrylos iš Kruopių vls., Apušroto kaimo. Iš viso būryje buvo 43 partizanai-vanagai, daugiausia iš Kruopių vls. ir Šakynos apylinkės kaimų²⁰. Kiti du būriai (jau minėtas Alksnio) veikė Jonišio apskr. valsčiuose.

Gruzdžių ir Kuršėnų valsčių Gulbino bei kituose miškuose veikė partizanų grupės, kurioms vadovavo Antanas Likerauskas, Bronius Norkus, Liudvikas Andrikaitis. 1945 m. birželio 30 d. Likerauskas ir 5 jo partizanai buvo areštuoti. 1945 m. vasarą dalis šių partizanų legalizavosi, bet ginklų neatidavė. Gruzdžių valsčiaus rytinėje dalyje ir Meškuičių valsčiuje veikė Vlado Gerulskio partizanų grupė, įkurta 1945 m. kovo mėn.²¹ Pastarieji du partizanų koviniai vienetai dar nebuvo išjungę į kuopas ar rinktines.

1945 m. rudenį, artėjant žiemai, kovos veiksmai rimo, nors kai kurių susidūrimų ir netekčių neišvengta.

Spalio 9 d. Vāldomų kaimo prieigose vykusios operacijos metu buvo areštuotas Vladas Banaitis, gim. 1916 m., iš Šiaulių vls., Bridū kaimo. Jis buvo LLA Vyties rinktinės štabo narys. Šis štabas, vadovaujamas Vaclovo Vileikio-Jauniaus, 1945 m. rugpjūčio mėn. išleido keletą įsakymų Šiaulių apskrities LLA partizanams vanagams²².

1945 m. lapkričio pradžioje Ažuolo būrio partizanai užpuolė Šakynos pieninę ir rekvizavo sviestą. Lapkričio 4–11 d. Kruopių, Gruzdžių, Skaistgirio, Žagarės valsčiuose NKVD karinės pajėgos šukavo miškus. Lapkričio 10 d. NKVD 32 šaulių pulko 3-iojo bataliono 8-osios kuopos kareiviai Tyrelio miške aptiko partizanų stovyklavietę. Per susišaudymą buvo nukautas partizanas Vytautas Brazauskas, Žagarės valsčiaus Martyniškių pradžios mokyklos mokytojas. Kiti partizanai, gerai žinoję pelkėtą vietovę, sėkmingai pasitraukė į Jonišio apskrities miškus. Enkavėdistai stovyklavietėje aptiko 9 žemines, 2 kulkosvaidžius, 4 automatus, 4 800 šovinių. Kareiviai paėmė partizanų rekvizuotą sviestą, rašomąją mašinėlę, štabo dokumentus (Ažuolo būrio partizanų vanagų sąrašą, partizanų virtuvės budėjimo grafiką ir kt.), LLA atsišaukimus²³.

1946 m. vasario mėn. buvo numatyti rinkimai į SSRS Aukščiausiąją tarybą. Sovietų valdžios boikotas buvo viena iš svarbiausių partizanų politinės kovos formų. Partizanų junginiai gaudavo nurodymus trukdyti rinkimus. 1945 m. gruodžio 15 d. Gruzdžių valsčiaus rytinėje dalyje veikė partizanai nušovė apygardos rinkiminės komisijos narį Juožą Mitužą. Greitai po šio įvykio gruodžio 19 d. buvo organizuota baudžiamoji operacija. Valdomų kaime pasirodžius 32 pulko 1-o bataliono 12 kareivių grupei, Kumpių sodyboje buvę partizanai ėmė trauktis į mišką. Per susišaudymą netoli Taurakių buvo nukauti valdomiškieji broliai Povilas Kumpis, gim. 1921 m., ir Stasys Kumpis, gim. 1904 m.²⁴

1945 m. gruodžio 25 d. NKVD 32 pulko kareiviai Taurakių kaimo prieigose pastebėjo partizanus, tačiau šie išvengė nuostolių ir sėkmingai pasitraukė.

²⁰ 1945 m. lapkričio 5 d. Stasio Augustinaičio apklausos protokolas, *LJA*, f. K-1, ap. 3, b. 1555, l. 104–105.

²¹ 1946 m. vasario 26 d. LSSR NKVD Kovos su banditizmu 1-o skyriaus viršininko ltn. Sokolovo pranešimas, *ten pat*, b. 1556, l. 63.

²² Pranešimas apie agentūrinio-operatyvinio darbo rezultatus, kovojant su banditizmu ir antisovietiniu pogrindžiu LSSR NKVD–NKGB Šiaulių operatyviniame sektoriuje 1945 m. spalio 10–15 d. laikotarpiu, *ten pat*, b. 1555, l. 20–21.

²³ Pranešimas apie agentūrinio-operatyvinio darbo rezultatus, kovojant su banditizmu ir antisovietiniu pogrindžiu LSSR NKVD–NKGB Šiaulių operatyviniame sektoriuje už 1945 m. lapkričio 10–15 d. laikotarpiu, *ten pat*, l. 86.

²⁴ 1946 m. sausio 11 d. pranešimas LSSR Vidaus reikalų liaudies komisariui gen. mjr. Bartašiūnui, *ten pat*, b. 1556, l. 18.

Represinės struktūros stiprina agentūrinę veiklą

Silpnas saugumo agentūros tinklas, kovinių operacijų planavimas, nežinant tikslios partizanų bazavimosi vietos, nepažįstant vietovių, stipri partizanų atrama kaime, kurio dar nebuvo palietę masiniai trėmimai, menkino čekistų veiksmus. Tačiau jie vis daugiau operacijų pradėjo planuoti pasitelkę agentus. 1946 m. sausio 23 d. vidaus agentas Beržas nurodė partizanų bunkerį Tyrelio miške, tačiau karinei grupei nepasisėkė kovotojų užklupti netikėtai ir visų sunaikinti. Sargybiniai, ankstų žiemos rytą išgirdę įtartina triukšmą, perspėjo savuosius. Jie, vadovaujami Genio rinktinės vado M. Kliausiaus-Tautvydo, pasitraukė iš apsupties žiedo, tačiau su skaudžiais nuostoliais. Čekistai nukovė Juozą Stonį-Garvežį ir Kazį Stonį-Tigrą iš Žagarės vls., Miknaičių k., Izidorių Šimkų-Robinsoną iš Žagarės vls., Veršių k., Vytautą Kundrotą iš Gedaičių k., ryšininę Bronę Žalytę, partizanus slapyvardžiais Erstikis ir Pasaulinis²⁵. Partizanai buvo išniekinti Gruzdžių miestelio aikštėje priešais bažnyčią.

Gruzdžių valsčiaus rytinėje dalyje, Meškuičių, Šiaulių ir kt. valsčiuose veikė partizanų formuotė, kuri vėliau buvo žinoma kaip Audros būrys. 1946 m. kovo mėn. jos vadas V. Gerulskis (gim. 1914 m., iš Meškuičių vls. Kudgalių k., vokiečių okupacijos metais buvęs policininkas) ir partizanas Vincas Kušleika (gim. 1923 m., iš Kudgalių k.) legalizavosi. Saugumas planavo juos panaudoti operatyviniams tikslams²⁶. Abu ne kartą buvo kviešti į Gruzdžių saugumo poskyrį, ten tardyti, versti bendradarbiauti su saugumu, išdavinėti partizanus, jų rėmėjus. Abu buvo užverbuoti, jiems išduoti ginklai. 1946 m. gegužės 29 d. Karo lauko teismo sprendimu partizanai sušaudė legalizavusius V. Gerulskį, V. Kušleiką, Juozą Kušleiką ir Antaną Varanauską. Partizanų ginklas buvo nukreiptas prieš šnipus, sovietų pareigūnus, partinius aktyvistus, išdavikus. Taip atsitiko su minėtais asmenimis. Bet buvo atveju, kada partizanų vardu žudė patys čekistai ir stribai. 1946 m. kovo 20 d. Gruzdžių vls. Šilmikių k. buvo nušauti 4 sovietiniai aktyvistai. Vėliau paaiškėjo, kad juos nužudė stribas Pranas Nakutis iš Skaistgirio valsčiaus ir Stasys Rimkus iš Gruzdžių valsčiaus²⁷.

Kitos dar skaudesnės ir pinesnės žudynės, sovietiniais laikais priskirtos partizanams, buvo įvykdytos Laumakių kaime. Čia 1946 m. balandžio 22 d. ūkininko Vinco Rimdžiaus sodyboje buvo nužudyta 14 žmonių, tarp jų septynerių metų Juozukas Bandza bei trylikametė Bronė Šepkutė²⁸. Pagal laisvės kovotojų baudžiamąsias instrukcijas buvo draudžiama Karo lauko teismo sprendimu likviduoti vaikus ir senukus. Paimtas gyvas ir tardomas Ažuolo būrio vadas Juozas Kumpis-Cvirka-Arnas, paklaustas, ar žudynės Laumakiuose partizanų darbas, atsakė: „Mes ne tokie kvaili, kad žudytume ten, kur gyvename“²⁹. (Plačiau apie tai žr. A. Puodžiūno str. „Laumakių kaimo tragedijos pėdsakais“.) Kokias pastangas bedėjo emgėbistai suversti kaltę partizanams, vietiniai gyventojai buvo įsitikinę, kad tai stribų darbas. Tyrinėtojas S. Norbutas, remdamasis kai

²⁵ Rinvydas. Kautynės prie Birštono bunkerio, *Partizanų kovos Šiaulių krašte*, 1996, p. 49–53.

²⁶ NKVD Šiaulių apskr. skyriaus viršininko pplk. Počinkovo 1945 m. kovo 15 d. pranešimas, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1556, l. 102.

²⁷ MVD Šiaulių apskr. skyriaus viršininko informacinė 1946 m. kovo 20–25 d. suvestinė, *ten pat*, l. 110.

²⁸ Pranešimas apie kovą su antisovietiniu pagrindu ir banditizmu Šiaulių apskrityje 1946 m. balandžio mėn., *ten pat*, l. 149–151.

²⁹ Norbutas S. *Partizano Tautvydo tėvūnija*, Joniškis, 1999, p. 30.

kurių aplinkybių sutapimu, mano, kad Laumakių žudynės – tai MGB agento Savo specialios grupės provokacija.

1946 m. vasarą buvo organizuotos MVD karinės operacijos: šukuoti miškai, ieškota partizanų. Naktį iš birželio 1-osios į 2-ąją Gruzdžių garnizono kareiviai Ratkūnų apylinkėse aptiko partizanų stovyklavietę, apsupo teritoriją, bet kovotojai pasitraukė. Suklaidinti kareiviai tarpusavyje susišaudė, vienas iš jų buvo nukautas. Partizanai pradėjo vengti atvirų kautynių su didelėmis NKVD–MVD pajėgomis, po truputį perėjo prie slapstymosi bunkeriuose, pasalų organizavimo, savo veiklos su kitomis kovotojų grupėmis koordinavimo taktikos. Palaiptis susiformavo ryšininkų tinklas, aiški partizanų formuočių priklausomybė aukštesniems koviniams vienetams.

MVD–MGB taip pat griebėsi naujų persekiojimo formų: didino agentų skaičių, infiltruodavo į partizanų gretas vidaus agentus, naudojo įvairias agentūrinės kombinacijas, kūrė agentų smogikų grupes. Pastarųjų braižą liudija jau minėtos Laumakių žudynės. Praktiškai partizanai buvo priversti veikti visai naujomis sąlygomis, įvertinti naujus MVD–MGB metodus. Partizaninio karo sąlygomis tai buvo sudėtinga.

Saugumo operatyvininkai ir karinės pajėgos didino spaudimą. 1946 m. gegužės mėn. agentas Gervė išdavė Audros būrio partizanus. Gegužės 24 d. Meškuičių valsčiaus Klebonų kaimo apylinkėse karinės operacijos metu žuvo Antanas Šaporauskas, gim. 1914 m. Tą patį mėnesį, agentui nurodžius, buvo nukautas Juozas Vasiliauskas, gim. 1908 m.

Liepos 9-osios naktį V. Šalkausko-Papaus būrio partizanai apsilankė Šakynos pieninėje, rekvizavo apie 40 kg sviesto. Tą pačią dieną kareiviai, vadovaujami MVD Gruzdžių valsčiaus poskyrio viršininko vyr. lt. Tabakajevo, Girkančių miške apsupo 5 partizanus ir nukovė Tomą Garbaliuską, gim. 1925 m., iš Skobiškių kaimo ir jo seserį Garbaliuskaite, gim. 1928 m. Kiti partizanai pasitraukė³⁰.

Liepos pradžioje Meškuičių valsčiaus Kudgalių kaime čekistai išstatė slapukus. Naktį buvo nušautas partizanas, vienas iš valdomiškųjų brolių Kumpių. Liepos 9 d. 32 šaulių pulko kareivių grupė šukavo Tyrelio mišką. Netoli Laumakių jie aptiko stovyklavietę, per susišaudymą buvo nukauti 4 partizanai. Iš kovotojų buvo paimta: rankinis kulkosvaidis su 2 atsarginiais diskais, pilnais šovinių, 3 automatai PPS, 2 pistoletai ir naganas³¹. Operacijos metu buvo nukauti Vinkšnos būrio partizanai – Juozas Žeimys, gim. 1928 m., iš Gruzdžių valsčiaus, Pranas Gulbinas iš Joniškių valsčiaus Šimkūnų kaimo ir kiti du neatpažinti. Kovotojų palaikai buvo numesti Gruzdžių miestelio aikštėje. Tarp susirinkusių žmonių buvęs partizano Osvaldo Sarapinavičiaus tėvas Stasys (vėliau su žmona Ona ištremtas) piktinosi:

*„(...) žudo geriausias lietuvių tautos žmones, ateis laikas patys gu-
lės šioje aikštėje. Jeigu jau nušauna banditus (partizanus – A. M.),
tai tuoj ir užkastų vietoje, o ne vežiotų
parodymui“³².*

Po 1946 m. liepos mėn. 9–13 d. MVD didžiųjų operacijų Gruzdžių valsčiaus ir Joniškių apskrities laisvės kovotojai organizavo atsakomąsias puo-

³⁰MVD Šiaulių apskr. skyriaus viršininko pplk. Počinkovo pranešimas apie 1946 m. birželio mėn. veiklą, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1557, l. 81.

³¹MVD Šiaulių apskr. skyriaus viršininko pplk. Počinkovo informacinis pranešimas apie 1946 m. liepos 5–10 d. veiklą, *ten pat*, l. 104.

³²*Ten pat*, l. 108.

laimąsias akcijas. Rugsjūčio 5 d. jie puolė Stačiūnų miestelį. „(...) partizanas Karklas-Klajūnas pasiūlė „išperti“ Stačiūnų miestelio sribus“, – vėliau partizanų spaudoje rašė Algirdas Trinkas-Šaltis³³. Puolime dalyvavo partizanai Jurgis Petraitis-Jurgis, Boleslovas Kriščiūnas-Karklas-Klajūnas, Petras Danasas-Tyrulis-Narūnas, Kostas Danasas-Čirvinis, Pranas Kumpis-Gibauskas, Ignas Kumpis-Pūga-Kerpė, Kazimieras Trinkas-Vyrušis-Žaibas, Algirdas Trinkas-Algis, Ignas Braziulis-Žirnis, Osvaldas Sarapinavičius-Osvaldas ir kt. Per šią akciją partizanai nepatyrė nuostolių, tik lengvai buvo sužeistas P. Kumpis-Gibauskas. Partizanai nušovė Stačiūnų valsčiaus MGB poskyrio viršininką, 4 sribus, dar du sunkiai sužeidė. Jie sėkmingai pasitraukė iš miestelio, kirtę kelią Šiauliai-Joniškis ir, matyt, grįžo į savo stovyklavietę apie 3 km nuo Gruzdžių.

1946 m. rugsjūčio 19 d. emvėdistai šukavo Gubernijos mišką. 32-ojo šaulių pulko I bataliono dviem kuopoms ir pulko mokyklos kursantams vadovavo pats MVD Šiaulių apskrities skyriaus viršininkas pplk. Počinkovas. Partizanai, pastebėję kareivius, juos apšaudė ir, pasidalinę mažais būreliais, traukėsi. Kareiviai, persekiodami kovotojus, nušovė Osvaldą Sarapinavičių-Osvaldą, gim. 1928 m., iš Gruzdžių. Jis priklausė Adolfo Valančiaus-Tarzano vadovaujama partizanų grupei³⁴.

Partizanų organizacijos vienijasi

1946 m., be karinių partizanų veiksmų, vyko dar ir labai svarbūs organizaciniai procesai. Partizanai vienijosi į stambesnius junginius ne tik valsčių ar apskričių ribose. Procesas apėmė Vidurio Lietuvą, Žemaitiją. Stiprėjo Jungtinės Kęstučio apygardos įtaka. Jos vadovybė siekė suvienyti partizanų formuotes.

Gruzdžių krašte po V. Gerulskio legalizavimosi partizanų būriui vadovavo Jurgis Petraitis-Jurgis-Švilpynių Jurgis, gim. 1919 m., iš Strazdų kaimo. 1946 m. vasarą prie šio kovinio vieneto prisijungė Petro Abramo-Robinzono vadovaujami partizanai. 1946 m. birželio mėn., žuvus Robinzonui, grupei vadovavo Adolfas Valančius-Tarzanas. Būriui priklausė J. Petraitis-Švilpynių Jurgis, jo brolis Vladas Petraitis, broliai Ignas ir Pranas Kumpiai, broliai Kazimieras ir Algirdas Trinkos, Petras Rumbinas, broliai Kostas, Petras ir Klemensas Danasai, broliai Ramašauskai – Bronius, Ignas, Adomas ir kt.

1945–1946 m. veikė A. Andrikaičio (kituose šaltiniuose nurodoma A. Likerausko) grupė. Didesnioji jos partizanų dalis legalizavosi ar buvo areštuoti. Minėtos grupės likę ar naujai prisijungę partizanai, vadovaujami Broniaus Norkaus iš Jaunelių, 1946 m. bazavosi Gubernijos ir aplinkinių kaimų miškuose. Šiai formuotei priklausė Pranas Zinkus iš Jaunelių, Stasys Dovydaitis iš Medsėdų, Leonas Misiūnas iš Kuršėnų valsčiaus Kubelių kaimo ir kt.

Vinkšnos būrio veiklos ribos buvo Šakynos apylinkės, Kruopių, Papilės valsčiai. 1946 m. rugsjūčio mėn. nukovus vadą V. Šalkauską-Papų³⁵, būriui vadovauti, matyt, ėmėsi iki tol jo pavaduotoju buvęs šakyniškis Feliksas Kumpis, gim. 1910 m. 1947 m. spalio mėn. jis legalizavosi. Būriui priklausė broliai Izidorius, Antanas ir Stasys Garbaliauskai iš Skōbiškių, Juozas Lideikis iš Mažeikių, Vytautas Griciūnas, Algirdas Vėtra iš Rakaņdžių, Juozas Vaupšas iš Gruzdžių, Kazys Norkus iš Lukošaičių ir kt.

³³Šaltis. Stačiūnų miestelio puolimas, *Partizanų kovos Šiaulių krašte*, 1996, p. 54.

³⁴MVD Šiaulių apskr. skyriaus viršininko pplk. Počinkovo informacinis pranešimas apie 1946 m. rugsjūčio 15–20 d. veiklą, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1557, l. 156.

³⁵Kazio Norkaus 1947 m. birželio 13 d. apklausos protokolas, *ten pat*, b. 1568, l. 52.

Gruzdžių valsčiaus Tyrelio miške, Žagarės, Skaistgirio valsčiuose veikė Ažuolo būrys. Kartu su Vinkšnos grupe jis priklausė Genio rinktinei. 1946 m. vasario 19 d. Latvijoje žuvo šios rinktinės vadas M. Kiausius-Tautvydas. Partizanai nenorėjo paklusti buvusiam jo pavadootojui Antanui Rudauskui-Dobilui, tad pastarasis pasitraukė iš vadovybės. Gegužės mėn. rinktinėje veikė 110–120 partizanų, suskirstytų į 5 būrius. Jai vadovauti ėmėsi Aleksas Valančius-Tauras³⁶. Sunku pasakyti, kokius ryšius buvo užmezgusi rinktinės vadovybė su Gruzdžių valsčiaus vakarinėje ir pietinėje dalyse veikusiais partizanais. Matyt, pastarieji dar nebuvo įsijungę į viršesnius kovinius vienetus.

1946 m. rugšėjo mėn. įsikūrusi Jungtinė Kęstučio apygarda per jai priklausiusios Vytauto Didžiojo rinktinės vadą Joną Belaglovą-Žydrūną užmezgė ryšius su Genio rinktine. Spalio 16 d. rinktinės vadas A. Valančius-Tauras rašė J. Belaglovui-Žydrūnui: „*Informuokite kam reikia, kad mano padalinys dabar vadinasi Voverė*“ ir nurodė rinktinės veiklos ribas: Kriukai–Pašvitinys–Lygumai–Stačiūnai–šiaurinė Šiaulių dalis–Kuršėnai–Ventos krantai–Akmenė–Klykoliai–Vegeriai–Latvijos siena iki Kriukų³⁷. Tų pačių metų pabaigoje Voverės rinktinės vadovybė sutiko įsijungti į Jungtinės Kęstučio apygardos sudėtį.

1947 m. vasario mėn. vyko rinkimai į LSSR Aukščiausiąją Tarybą. Okupacinė valdžia tikėjosi partizanų reakcijos ir jai ruošėsi. Papildomai buvo pritraukta karinių dalinių, strībų, ginkluotų aktyvistų, o, likus savaitei iki rinkimų, balsavimo būstines saugojo emvėdistų grupės. Metų pradžioje buvo patikrinti Gruzdžių rinkimų apylinkių sąrašai, rasta neįrašytų 100 rinkėjų. Apylinkės buvo blogai pasiruošusios rinkimams, o valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Feliksas Žemeckas girtavo³⁸. Rinkimų akcijos metu partizanai stengėsi išplatinti kiek galima daugiau savo spaudos.

„(...) vasario 8-osios „rinkimai“ į Aukščiausiąją tarybą yra vienas iš sovietinės rinkiminės kompanijos komedijos aktų. Šiandien visiems žinoma ir aišku: rinkiminė propaganda – melas ir apgaulė. Iškelti kandidatai lietuvių tautos išdavikai, sovietiniai išverstaskūriai“, – buvo rašoma Šiaulių apskrities valsčiaus platinamame atsišaukime³⁹.

Baudžiamosios akcijos, pasitelkiant saugumo agentus, tęsėsi toliau. 1947 m. kovo mėn. saugumo informatorius pranešė, kad į Ratkūnų kaimo B. Žalio ir A. Valiukienės namus užėina partizanai, čia įrengti bunkeriai. B. Žalys ir A. Valiukienė saugume ne kartą buvo tardyti, bet parodymų apie partizanus nedavė. Tačiau birželio 2 d. Amelija Valiukienė savo iniciatyva nurodė, kad bunkeryje, esančiame po jos trobos grindimis, slapstosi du partizanai. Tą pačią dieną MGB Gruzdžių valsčiaus poskyrio viršininko Tabakajevo vadovaujama 15 karių grupė suėmė, nesusėjęs net pasipriešinti, J. Vaupšą, gim. 1926 m., iš Gruzdžių, ir Kazį Norkų, gim. 1922 m., iš Lukošičių. Areštuotieji parodė, kad jie priklausė A. Vėtros grupei. Ji veikė Gruzdžių ir Šiaulių valsčiuose ir įėjo į Bijūno vadovaujamos rinktinės sudėtį⁴⁰.

³⁶ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 499.

³⁷ MGB Šiaulių apskr. skyriaus viršininko pplk. Tarrenkovo 1947 m. rugpjūčio mėn. specialus pranešimas, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1569, l. 52.

³⁸ MVD Šiaulių apskr. skyriaus viršininko pplk. Počinkovo 1947 m. vasario 4 d. pranešimas, *ten pat*, b. 1567, l. 47.

³⁹ Partizanų atsišaukimas, *ten pat*, l. 30.

⁴⁰ MGB Šiaulių apskr. skyriaus 2-N poskyrio pranešimas apie 1947 m. birželio mėn. atliktą darbą, *ten pat*, l. 143–144.

Jurgis Keras-Bijūnas vadovavo Vytenio (Vyties) rinktinei, kuriai priklausė Kuršėnų, Papilės, Tryškių, Užvenčio, Vainuvos, Šaukėnų valsčiai ir kurios veiklos teritorija ribojosi su Voverės rinktine. Pagal LLA programinį paskirstymą Žemaičių legionui turėjo priklausyti Joniškio ir Šiaulių apskrityse veikusios partizanų formuotės. Legiono, vėliau Žemaičių apygardos vadovybė bandė išlaikyti įtaką joms: siuntinėjo instrukcijas, įsakymus bei nurodymus. 1947 m. pavasarį Gulbino miške J. Keras-Bijūnas susitiko su Gruzdžių, Papilės, Kruopių valsčiuose veikusių būrių atstovais ir informavo, kad jie priklauso jo vadovaujamai rinktinei⁴¹. Antano Navicko-Vilko vadovaujamam partizanų būriui pavaldžios buvo Gruzdžių valsčiaus Liongino Lukošūno-Vėjo ir Antano Šepkaus-Perkūno grupės. Balandžio 8 d. žuvo A. Navicko-Vilko pavaduotojas A. Šepkus-Perkūnas, gim. 1926 m., iš Šiaulių valsčiaus Luponių kaimo, ir partizanas Leonas Šukys-Zubovas, gim. 1920 m., iš Šiaulių valsčiaus Radvilių kaimo. Tą patį balandį Luponių miške buvo nukautas skyriaus vadas L. Lukošūnas-Vėjas, gim. 1923 m., iš Pakarniūkų.

Partizanų rajono vadas Antanas Navickas-Vilkas. Apie 1938–1940 m. ŠAM

Prisikėlimo apygardos įkūrimas

1947 m. Šiaulių krašte keitėsi partizaninių junginių struktūros bei pavaldumas. Į Jungtinės Kęstučio apygardos Atžalyno (performuota Vytauto Didžiojo) rinktinės sudėtį įėjo Audros būrys, vadovaujamas J. Petraičio-Švilpynių Jurgio. Tų pačių metų antroje pusėje buvo įkurtas Kovo rajonas – Atžalyno rinktinės, vadovaujamos Stasio Radziulio-Naro, žemesnė grandis. Jam priklausė partizanų būriai, veikę Gruzdžių, Meškuičių, Lygumų, Šiaulių valsčiuose. Pastangos organizuoti rodė partizaninio karo kokybinį etapą. Rugsėjo 8 d. Tautos šventės proga įvyko Kęstučio apygardos vadovybės pasitarimas. Jame buvo nutarta įkurti naują apygardą, nes Kęstučio apygarda buvo labai didelė, ją sudarė 7 rinktinės, veikusios Šiaulių krašte, Pietų Žemaitijoje. Tokioje plačioje teritorijoje buvo sunku palaikyti ryšius, ypač su Voverės, Atžalyno rinktinėmis. Be to, buvo siekiama sunorminti partizanų junginių struktūrą. Geriausia vadovauti, kada aukštesnio kovinio vieneto štabui yra pavaldūs 3 žemesni štabai (3 rajonai sudarytų rinktinę, 3 rinktinės – apygardą). Nuo Kęstučio apygardos buvo atskirtos Voverės, Atžalyno, Lietuvos Žalioji, Povilo Lukšio rinktinės ir įkurta nauja Prisikėlimo apygarda (1948 m. balandžio 1 d. ji išleido pirmą įsakymą).

⁴¹ Trumpa pažyma apie gaujų formavimąsi Šiaulių apskr. 1947 m. spalio 10 d., *ten pat*, b. 1569, l. 161–162.

Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanai. Sėdi iš kairės: trečias – Bronius Norkus?, penktas – Algis Vėtra-Mažutis? Pirmas iš kairės stovi Ignas Sabulis-Apicierius. Kiti neatpažinti. 1948–1949 m. ŠAM

Juozapavičiaus tėvūnijos Ažuolo būrio partizanai. I eilėje guli Kostas Liuberskis-Žvainys ir Stasys Ramanauskas-Linksmutis; II eilėje sėdi: Kazys Vaišnoris-Pocius, Antanas Verbickas-Bijūnas, Algirdas Trinka-Algis, Rokas Ramanauskas-Žvejys, Steponas Erstikis-Patašonas, Edmundas Trinka-Briedis; III eilėje stovi: Vacys Rudnickas-Birštonas, partizanas Perkūnas, Pranas Rudnickas-Skydas, Klemas Grikainis-Gintaras, Antanas Rudnickas-Žirnis(?), Mečislovas Rudnickas-Birutis, Antanas Satkus-Starkus, Steponas Lazdauskas-Žydas, Ernestas Putnevičius-Adomas, neįžiūrimas. 1950–1951 m. ŠAM

Balandžio pabaigoje buvo išformuota Atžalyno rinktinė ir jos Kovo rajonas kartu su Audros būriu liepos mėn. įjungtas į Lietuvos Žaliosios rinktinės sudėtį. Kovo rajonui vadovavo Juozas Dominauskas-Kęstutis.

1948 m. gegužės 11 d. Draskų miške netoli Taurakių įvyko pasitarimas, kuriame dalyvavo Priskėlimo apygardos vadas Petras Bartkus-Mažrimas, Voverės rinktinės vadas Pranas Muningis-Žvelgaitis, apygardos štabo pareigūnas S. Radziulis-Naras, Audros būrio vadas J. Petraitis-Švilpynių Jurgis. Pasitarime Voverės rinktinės pavadinimas buvo pakeistas į Kunigaikščio Žvelgaičio ir ji oficialiai įtraukta į Priskėlimo apygardos sudėtį. Apygardos vadas nurodė Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinėje suformuoti 3 rajonus⁴². Taip atsirado nauji organizaciniai vienetai – Erelio, Sakalo ir Gervės rajonai. 1949 m. vasarą šie rajonai, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo pervadinti tėvūnijomis: Erelio rajonas – Partizano Tautvydo, Sakalo – Juozapavičiaus, Gervės – Simono Daukanto. Gruzdžių valsčius priklausė Juozapavičiaus ir Simono Daukanto tėvūnijoms.

Juozapavičiaus tėvūnijos Ažuolo būrys veikė Žagarės, Gruzdžių, Skaistgirio valsčiuose. Jis turėjo 2 skyrius – Žagarės ir Gruzdžių. Tėvūnijai nuo 1949 m. iki 1950 m. liepos mėn. vadovavo Algirdas Trinkas-Algis, o Ažuolo būriui – Juozas Kumpis-Cvirka-Arnas.

Simono Daukanto tėvūnija veikė dalyje Kuršėnų, Akmenės, Kruopių ir Gruzdžių valsčių. Jai priklausė Vinkšnos ir Stasio Šepkaus-Šerno vadovaujami Plechavičiaus būriai. Tėvūnijai vadovavo Antanas Jokubauskas-Perkūnas, kurį laiką vado pareigas ėjo Steponas Erstikis-Patašonas⁴³.

Įkūrus Priskėlimo apygardą, nusistovėjo aiški Gruzdžių krašto partiza-

Ažuolo būrio partizanai. Stovi iš kairės: Rokas Ramanauskas-Žvejys, Stasys Ramanauskas-Linksmutis, Antanas Satkus-Starkus, Mečislovas Alsysis-Domeika, Antanas Alsysis-Ancius. Apie 1951 m. ŠAM

⁴²Gaškaitė-Žemaitienė N. Priskėlimo apygarda, *Laisvės kovos Priskėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 18.

⁴³Rudienė V. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, *ten pat*, p. 127.

Ažuolo būrio partizanai. Stovi iš kairės: Mečislovas Alsys-Domeika, Stasys Ramanauskas-Linksmutis, Juozas Kumpis-Arnas, Rokas Ramanauskas-Žvejys. Apie 1951 m. ŠAM

Ažuolo būrio partizanai. Stovi iš kairės: Vacys Rudnickas-Birštonas, Antanas Satkus-Starkus, Mečislovas Rudnickas-Birutis. 1950–1951 m. ŠAM

nų formuočių priklausomybė viršesniems koviniams vienetams. Gruzdžių valsčius priklausė Vakarų Lietuvos srities Prisikėlimo apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinei. B. Norkaus, Antano Žąsino būriai, iki tol buvę Žemaičių apygardos įtakoje, perėjo minėtos rinktinės pavaldumui.

A. Žąsino-Spyglio, gim. 1923 m., iš Maniūšių, partizanų grupę sudarė: brolis Juozas Žąsinas, Bronius Juodpalis-Kirstukas, Alfonsas Ramanauskas-Žalgiris, Jonas Urbonas, broliai Galiniai ir kt. 1948 m. vasario 28 d. MGB Gruzdžių valsčiaus poskyrio karinė grupė netoli Jurgaičių kaimo susišaudė su A. Žąsino vyrais. Iš stovyklavietės, kur buvo 2 žeminės, 7 partizanai sėkmingai pasitraukė. Gavę agentūrinių duomenų, jog Gubernijos miško 5 kvartale yra partizanų bunkeris, MGB Šiaulių valsčiaus poskyris organizavo operaciją ir susidūrė su partizanais. Per susišaudymą buvo nukautas atsitraukiančius draugus dengęs B. Juodpalis-Kirstukas, gim. 1922 m., iš Maniūšių⁴⁴. 1948 m. gegužės 8 d. kareiviai ir sribai, vadovaujami ltn. M. Kalošino, Valdomuose kratė Vinco Palec-

⁴⁴Pranešimas apie 1948 m. kovo mėn. veiklą, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1572, l. 27.

kio sodybą. Pamiškėje jie pastebėjo 2 partizanus. Užvirė susišaudymas, per kurį buvo nukautas B. Norkaus grupės kovotojas J. Lideikis-Blauzdelė, gim. 1922 m., iš Mažeikių. Antrasis partizanas pasitraukė. Greitai buvo gauti operatyviniai duomenys, kad pasitraukęs partizanas – Alfonsas Šukys slapstosi savo sodyboje Šiaulių valsčiaus Džiuiškių kaime. Stribų aptiktas, bandė susisprogdinti granata, bet sunkiai susižeidė ir buvo paimtas gyvas⁴⁵.

1948 m. gegužės 22 d. įvyko didžiulis Lietuvos gyventojų trėmimas, palietęs partizanų šeimas, jų rėmėjus, pasiturinčius ūkininkus. Trėmimai sukretė krašto gyventojus ir labai pakirto partizanų materialinę atramą kaime. Kovotojai stengėsi perspėti numatytus ištremti asmenis, sudarinėjo ištremtųjų sąrašus.

„Visi, kas ir kiek išgali, privalo padėti nuo išvežimo ar dėl kitos priežasties į nelegalią padėtį patekusiems. Taip pat turi būti visais galimais būdais ir priemonėmis stengiamasi paremti į Sibiro katorgą išvežtims. Kiekvieno lietuvių šventa pareiga yra padaryti viską, kas tik galima, kad visi, o ypač dėl Tėvynės laisvės ir tautos gerovės kovoje, bolševikinio teroro paliesti tautiečiai, tiek išvežti, tiek savo Tėvynės prieglobstyje besisaugojantieji, nebūtų palikti savo likimui ir pasmerkti vargū ir skurdūi“, – skelbė Prisikėlimo apygardos biuletenis „Prisikėlimo ugnis“⁴⁶.

Ryšių sistema buvo labai svarbus MGB taikynys. 1948 m. Mimaičiuose areštuota Prisikėlimo apygardos ryšininkė mokytoja Ona Gelažienė-Liudimantas. Tų pat metų antroje pusėje suimtos pagrindinės apygardos ryšininkės, atskleistas Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės ryšių punktas Skaistgirio valsčiuje (į jį ryšių įgaliotiniai gabendavo korespondenciją) pas Pranę Naudžiūnaite-Girelę. Kitas ryšių punktas buvo įsikūręs Žagarės valsčiaus Miknaičių kaime Prano Sutkaus namuose. 1948 m. sausio mėn. iš legalizavusių ir areštuotų Voverės rinktinės štabo viršininko Leono Bakūno-Iečio ir Julijos Mikšaitės-Gražinos sužinota, kad rinktinės partizanus remia Meškių valsčiaus Rudiškių kaimo gyventojas Antanas Petravičius-Aušrinis, o jo brolio Petro namuose Šiauliuose, Šilų g. 20, yra ryšių punktas. Saugumas P. Petravičius (agentas Žvejas) užverbavo ir per jį beveik pusę metų sekė Prisikėlimo apygardos korespondenciją, punktą lankančias ryšininkes. Birželio 7 d. J. Skėriaus namuose Mimaičiuose buvo pagautas Ažuolo būrio Gruzdžių skyriaus partizanas Ignas Ramašauskas-Strausas, gim. 1921 m., iš Raubaičių, o šeimnininkas kaip ryšininkas represuotas.

Nors partizanai ir patyrė skaudžių smūgių, tačiau jie veikė aktyviai, koviniai vienetai buvo organizuoti. 1947–1948 m. partizanai Gruzdžių valsčiuje nušovė 17 aktyvistų, šnipų⁴⁷. Anot suimto partizano I. Ramašausko-Strauso, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas P. Muningis-Žvelgaitis draudė, jeigu nėra įtikinamų įrodymų, bausiti mirties bausme įtariamus šnipinėjimu ar bendradarbiavimu su saugumu asmenis⁴⁸.

⁴⁵ 1948 m. gegužės 8 d. operatyvinė suvestinė LSSR Valstybės saugumo ministrui gen. mjr. Kapralovui, *ten pat*, b. 1574, l. 129.

⁴⁶ Kovokime ryžtingai ir išvermingai, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 199–200.

⁴⁷ Pranešimas dėl 1948 m rugsėjo mėn. veiklos, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1572, l. 135.

⁴⁸ Rudienė V. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 138.

Vietos gyventojai prieštaringai atsiliepia apie A. Žasino-Spyglio būrio kai kurias baudžiamąsias akcijas. 1948 m. gruodžio 21 d. būrio partizanai įvykdė Karo lauko teismo nuosprendį Onos ir Jono Šimkų šeimai. Įtarta, kad komjaunuolė Šimkutė-Karkalienė palaiko ryšius su MGB, nurodė partizanų Juozo Žasino (gim. 1923 m., iš Maniūšių) ir Jono Ramanausko (gim. 1923 m., iš ten pat) slapstymosi vietą⁴⁹. Šie partizanai 1948 m. lapkričio 8 d. buvo aptikti ir areštuoti krečiant Elenos Žibienės sodybą Šiaulių valsčiaus Kuzavinės kaime.

1948 m. Lietuvos Žaliosios rinktinės Kovo rajono Audros būrys nepatyrė didelių nuostolių, veikė aktyviai, organizavo pasalas ir kt. Tų metų rudenį būrio partizanai Lygumų valsčiaus Bitaičių miške susirėmė su kariuomene, nukovė 4 kareivius ir ltn. Charčenko. Spalio mėnesį netyčia nusišovė būrio vadas J. Petraitis-Švilpynių Jurgis, Neklausk. Vadovauti ėmėsi Stasys Vilkinas-Volungė, gim. 1901 m., vokiečių okupacijos metais buvęs Šiaulių valsčiaus policijos viršininku. Jis žuvo 1949 m.

1949 m. vasario mėn. Prisikėlimo apygardos štabo bunkeryje Radviliškio apskrityje įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Jame buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS), paskelbta politinė deklaracija, aptarti partizanų strategijos ir taktikos reikalai. Priimti dokumentai buvo siuntinėjami į apygardų, rinktinių štabus. Partizaniniame kare vis didesnę reikšmę įgavo ne smurtinis, o ideologinis pasipriešinimas, siekęs per spau-

Partizanai švenčia

Antanines Tyrelio miške

1951 m. birželio mėn.

Stovi iš kairės: Mečislovas

Rudnickas-Birutis, Juozas

Kumpis-Arnas, Juozas

Padervinskas-Šermukšnis,

Edmundas Trinkas-Briedis,

Antanas Satkus-Starkus,

Algirdas Trinkas-Algis,

Vacys Rudnickas-Birštonas,

Antanas Verbickas-Bijūnas,

Steponas Erstikis-Patašonas,

Ernestas Putnevičius-

Adomas, neatpažintas

partizanas Antanas,

Rokas Ramanauskas-Žvejys,

Pranciškus Rudnickas-Skydas.

ŠAM

⁴⁹1948 m. gruodžio 22 d. operatyvinė suvestinė, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1574, l. 108.

dą sąjūdžio dalyvius ir visus krašto gyventojus ruošti dvasiniam parengimui ir informavimui⁵⁰. Tuo metu krašte prasidėjo masinė kolektyvizacija, naikinusi lietuvių tautos materialinės gerovės pagrindą – žemės nuosavybę, keitė įprastą gyvenimo sanklodą. Kovo mėnesį žmonės sukrėtė dar viena didžiulė tremimo į Sibirą akcija. Sovietizacija brovėsi į lietuvių gyvenimą. Visus šiuos reiškinius partizanai smerkė ir savo požiūrį dėstė Sąjūdžio spaudoje. Gruzdžių krašte buvo platinama Prisikėlimo apygardos leidinys „Prisikėlimo ugnis“, Žemaičių apygardos – „Laisvės balsas“ ir kt. periodiniai leidiniai, partizanų eiliuotoji kūryba, atsišaukimai.

Netektys vis skaudesnės

Nesėkmingi buvo 1949-ieji metai Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinei. Rugsėjo mėn. Jonišio apskrities Jurdaičių miške žuvo rinktinės štabo pareigūnai, o vadas P. Muningis-Žvelgaitis, išvestas iš apsupimo, bet gangrenavus ranką, po kelių dienų nusišovė. Rinktinei laikinai vadovavo A. Trinka-Algis, jos štabo viršininko pareigas laikinai ėjo brolis K. Trinka-Vyrtis. Partizano Tautvydo tėvūnijos partizanus naikino saugumiečiai, pasitelkę užverbuotus buvusius partizanus Katina (Kazį Našliūną), Jorgėlą (Kazį Šakmaną) ir kt.

Katinui, Jorgėlai, Kuisiui pragaištingai besidarbuojant Partizano Tautvydo tėvūnijoje, čekistams nelabai sekėsi Gruzdžių valsčiuje. Kai kurios jų 1948–1949 m. organizuotos operacijos nepasisėkdavo ne dėl neefektyvios agentų veiklos, o dėl netikusių emvėdistų kovinių veiksmų. Pavyzdžiui, iš agentų buvo sužinota, kad Tyrelio miško 21 kvartale bazuojasi 10–15 partizanų būrys. 1948 m. balandžio 11 d. buvo numatyta operacija, kurioje turėjo dalyvauti 32 šaulių pulko 1-ojo bataliono kareiviai ir Gruzdžių sribai. Operacijos vadas mjr. Seredkinas į Gruzdžius 3 val. nakties atvyko vienas, baudėjai prisistatė tik 7 val. ryto. Kareiviai, kurie turėjo blokuoti partizanus, į mišką iš viso nebuvo išsiųsti. Taip operacija sužlugo. Kitą dieną ji buvo planuojama iš naujo. Minėto bataliono 1-osios kuopos kariai, privalėję išstatyti užkardas, pasiekė mišką, bet užsikūrė laužus, džiovino batus ir kt., keldami triukšmą vaikščiojo po proskynas. Jie neklausė MGB Gruzdžių valsčiaus poskyrio viršininko vyr. ltn. Tabakajevio perspėjimų bei nurodymų. Išgirdę triukšmą, partizanai pasitraukė, operacija vėl sužlugo⁵¹. Dėl kareivių nedisciplinotumo, girtavimo žlugo net kelios operacijos Gruzdžių valsčiuje, partizanai patyrė mažiau nuostolių.

1949 m. gegužės 25 d. Gubernijos miško 26 kvartale buvo apsupta partizanų stovyklavietė ir nukautas Pranas Bartasevičius-Beržas, gim. 1929 m. Šiaulių valsčiaus Noreikių kaime. Kiti 3 partizanai paimti gyvi. Tai Juozas Bartasevičius, gim. 1919 m., Aleksandras Bartasevičius, gim. 1924 m., ir Vitalija Klikūnaitė-Ieva, gim. 1928 m., iš Šiaulių valsčiaus, Lukšių kaimo. Bartasevičiai pasislėpė nuo 1949 m. kovo mėn. tremties, išėjo į mišką⁵². Tų pačių metų gegužės mėn. susisiekė su A. Žąsinu-Spygliu ir prisijungė prie jo būrio. 1949 m. birželio 14 d. MGB agentas Andrikaitis pranešė, kad jo rugiuose sukiniėjasi 2 partizanai. Tuoj pat atvyko kareivių grupė, kuri apie kilometrą nuo nurodytos vietos aptiko partizanus. Baudėjai, nukovę besitraukiantį A. Žąsiną-Spyglį, toliau

⁵⁰ LLKS Tarybos prezidiumo 1949 m. vasario mėn. 25 d. nutarimas, *Laisvės kovos 1944–1953 metais*, Kaunas, 1996, p. 320–321.

⁵¹ Pažyma apie OVG žlugusias operacijas (1949 m.), LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1576, l. 204.

⁵² Aleksandro Bartasevičiaus, gim. 1924 m., gyv. Šiauliuose, Sevastopolio 9–66, pasakojimas, užrašytas straipsnio autorės 1998 m.

tęsė paieškas. Kitas partizanas, palikęs automata, šovinius, lietuvišką uniformą, pasitraukė. 1949 m. Gruzdžių valsčiuje, netoli Žiojų kaimo žuvo būrio vadas B. Norkus, gim. 1920 m., iš Jaunelių kaimo. Tų pačių metų rudenį Gruzdžių apylinkėse žuvo A. Vėtra-Paukštis, gim. 1920 m., iš Rakaždžių. 1949 m. B. Norkaus ir A. Žašino vadovaujami būriai praktiškai buvo sunaikinti. Likę gyvi partizanai prisijungė prie Simono Daukanto tėvūnijos S. Šepkaus-Šerno vadovaujamo Plechavičiaus būrio.

1948 m. į Lietuvos Žaliosios rinktinės, kuriai priklausė Kovo rajonas, štabą įsisuko MGB agentas Juozas Rudzionis-Obelinskas. Jis su MGB agentų smogikų grupe 1949 m. naikino rinktinės partizanus. Rinktinei buvo sudotas mirtinas smūgis. Tačiau Kovo rajono Audros ir Vėtros būrių Obelinsko ranka nepasiekė, jie veikė stabiliai. 1950 m. saugumas kūrė operatyvinius planus ir tikėjosi smogti Audros būriui. Bet dar praeis nemažai laiko, kol šis partizanų kovos vienetas patirs nesėkmes. Tais pačiais metais MGB agentų pagalba bandyta išsiskverbti į Ažuolo būrį, bet nesėkmingai.

1950 m. vasaros antroje pusėje įvyko Šiaulių krašto partizanų kai kurie struktūriniai pasikeitimai. Juos lėmė ne tik partizanų vadų žūtys, štabų pareigūnų trūkumas, bet ir mažėjantis kovotojų skaičius. Birželio 1 d. Žagarės čekistų paieškos grupė Rōčkų kaime nušovė Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo viršininką K. Trinką-Vyručių, gim. 1927 m., iš Valdomų, sunkiai sužeidė ir paėmė gyvą Ažuolo būrio skyriaus vadą Antaną Gurbina-Arminą, gim. 1918 m., iš Eidukų, o trečiasis partizanas V. Griciūnas-Vytautas pasitraukė. Kankinant ir provokuojant A. Gurbina, MGB išgavo nemažai parodymų. Partizanų Karo lauko teismas už akių nuteisė jį mirties bausme⁵³. Tokią pat bausmę jam skyrė sovietų karo tribunolas. A. Gurbinas 1951 m. kovo 28 d. buvo sušaudytas Vilniuje.

1950 m. birželio 16 d. Skaistgirio valsčiaus Bilžių kaime žuvo Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas, Lietuvos kariuomenės kapitonas Petras Ulčinas-Uošvis, gim. 1903 m. Šiaulių valsčiuje, Pakarčiūnų kaime. Po dviejų mėn. buvo planuojamas rinktinės štabo ir visų tėvūnijų (Partizano Tautvydo, Juozapavičiaus, Simono Daukanto) vadų susirinkimas, kuriame būtų išrinkti nauji rinktinės ir tėvūnijų štabai, aptarti aktualūs partizanų drausmės ir kovos taktikos klausimai⁵⁴. Agentas K. Našliūnas-Katinas nurodė partizanų pasitarimo vietą. 1950 m. rugpjūčio 19 d. buvo sunaikinti Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės ir Partizano Tautvydo tėvūnijos štabai.

Tų pačių metų vasarą Simono Daukanto tėvūnijos Vinkšnos būriui priklausė tik 8 partizanai, S. Šepkaus-Šerno būriui – dar mažiau kovotojų. 1950 m. spalio mėn. žuvo Simono Daukanto tėvūnijos vadas Antanas Jokubauskas-Ancius, Perkūnas, gim. 1925 m., iš Papilės valsčiaus Kantekių kaimo. Vinkšnos būrio vyrai perėjo Juozapavičiaus tėvūnijos pavaldumui. 1951 m. gegužės mėn. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vado išakymu

*Partizanų būrio vadas
Vaclovas Šalkauskas-Papus.
Iš Stasio Šalkausko albumo*

⁵³ Rudienė V. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 145–146.

⁵⁴ Norbutas S. *Partizano Tautvydo tėvūnija*, Joniškis, 1999, p. 57.

Audros būrio ir rinktinės vadovybės rikiuotė Draskų miške. 1950 m. vasara. LYA

Audros būrys ir rinktinės vadovybė Draskų miške 1950 m. vasarą. I eilėje sėdi iš kairės: neatpažintas, Stasys Mocius-Klevelis, Kostas Danasas-Čirvinis, Vladas Daraška-Kikilis, Pranas Padervinskas-Jaunutis, Juozas Petraitis-Putinas; II eilėje stovi: Petras Rumbinas-Žvirblis, Klemensas Danasas-Ramutis, neatpažintas, Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas Kostas Kudokas-Diemedis, neatpažintas, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadas Kazys Mikėnas-Gegužis, Juozas Kumpis-Arnas, Alfonsas Daniėlius-Balandis, Pranas Kumpis-Gibauskas; III eilėje stovi: Petras Danasas-Tyrulis, Izidorius Miškūnas-Barzda, Boleslovas Kriščiūnas-Puntukas, Ignas Kumpis-Pūga, Alfonsas Padervinskas-Žilvitis, Juozas Padervinskas-Šermukšnis, Petras Lapinskas-Motiejus, Lionginas Vitkauskas-Dobilas. ŠAM

S. Erstikis-Patašonas buvo paskirtas Juozapavičiaus tėvūnijos vadu, tėvūnijos štabo viršininko pareigas ėjo A. Trinka-Algis. 1950 m. rugpjūčio 29 d. Verbūnų kaime (Šiaulių r.) žuvo I. Braziulis-Žirnis, gim. 1927 m., iš Meškūičių valsčiaus, Lūpaičių kaimo, Viktoras Kukanskas-Garsas iš Šiaulių valsčiaus Smilgių kaimo ir Vincas Vaitkus-Žandaras iš Šėkščių kaimo. Nors skaudžiai nukentėjo Šiaurės Lietuvos partizanų junginiai, bet kovotojai bandė atkurti štabus, į juos įtraukti naujus pareigūnus, likusius partizanų junginius reorganizuoti.

*Kunigaikščio
Žvelgaičio rinktinės
partizanai. 1948–
1949 m. ŠAM*

MGB naikinant Lietuvos Žaliają rinktinę, 1950 m. vasarą praktiškai nebuvo iš ko sudaryti jos štabo. Kovo tėvūnijos vadas B. Kriščiūnas-Klajūnas vykdė net kelias šios rinktinės štabo narių pareigas. Prisikėlimo apygardos vadovybė ėmėsi kai kurių pakeitimų. 1950 m. lapkričio mėn. prie Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės buvo prijungta Kovo tėvūnija. Apygardos vadovybė Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės vadu paskyrė B. Kriščiūną-Klajūną, Puntuką. Buvo sudarytas naujas štabas. Kovo rajonui nuo 1950 m. rugpjūčio mėn. vadovavo buvęs rajono štabo viršininkas Ignas Kumpis-Kerpė⁵⁵. Į Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės sudėtį įėjo Kovo rajono Audros būrys. Tuo metu jam vadovavo Vladas Daraška-Kikilis. Būrį sudarė 2 skyriai, jame buvo iki 14 kovotojų. Skyriams vadovavo Lionginas Vitkauskas-Dobilas ir Stasys Mocius-Klevelis.

Paskutinieji susidūrimai

Partizanams buvo sunku atlaikyti MGB spaudimą. Pragaištinga saugumo agentų veikla tęsėsi, vis labiau mažėjo patikimų asmenų kaime. 1950 m. lapkričio 7 d. MGB Žagarės rajono skyriaus agento Triušio sodyboje Diržių kaime (nuo 1950 m. birželio mėn. dalis Gruzdžių vls. priklausė Šiaulių, kita dalis – Žagarės rajonams) pasaloje buvo nušauti Ažuolo būrio partizanai V. Gričiūnas-Vytautas, buvęs B. Norkaus grupės kovotojas, ir P. Kumpis-Gibauskas, gim. 1925 m., iš Valdomų k. Du partizanai, nukovę vieną emvėdistą, pasitraukė⁵⁶. Agentas Medis surinko saugumui

⁵⁵ 1950 m. rugpjūčio 14 d. Kovo rajono vado įsakymas Nr. 5, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16306-Li, t. 1, v. 151-8.

⁵⁶ Rudienė V. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 152.

žinių ir nurodė, kad Jurdaičių miško 33 kvartale yra bunkeris. 1951 m. sausio 19 d. karinė čekistinė grupė apsupo nurodytą kvartalą ir nukovė 2 Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo pareigūnus ir štabo apsaugos būrio partizanus. Tarp jų buvo A. Petravičius-Aušrinis, buvęs ryšininkas – agentas Senis iš Rudiškių kaimo. Infiltravus jį į Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinę, nuostolių šiam partizanų junginiui jis praktiškai nepadarė. Jau minėto agento Medžio, Mantoriškių miško eigulio, sodyboje 1952 m. rugsėjo 2 d. žuvo 4 Ažuolo būrio partizanai, tarp jų ūkio dalies viršininkas Edmundas Trinkas-Briedis, gim. 1931 m., iš Valdomų k.

1951 m. vasarą emgėbistai, pasitelkę kariuomenę, šukavo miškus, rengė pasalas. Gegužės 30–31 d. 100 kareivių kratė Girkančių mišką, birželio 7–8 d. Šiaulių įgulos 240 kareivių siautė Meškuičių valsčiaus miškus. Birželio pabaigoje buvo organizuotos pasalos Tyrelio miške, apie 100 kareivių jį šukavo. Rugsėjo 3 d. apie 150 kareivių ir stribų vėl siautė Tyrelio mišką⁵⁷.

Kariuomenės siautimai ir kratos ypatingų rezultatų nedavė. Užtat MGB, atnaujinti ryšius su buvusiu Kuršėnų saugumo informatore Birute-Erna Bolavičiūte, greitai sulaukė sėkmės. Agentė Birutė užmezgė ryšius su sena pažįstama, partizanų ryšininke Vitalija Balkute. 1951 m. spalio 27 d. į Žagarės rajono Dauginčių kaimo agentės tėvų namus atėjo ryšininkė V. Balkutė, vakare – 6 Ažuolo būrio partizanai. Erna partizanus pavaišino degtine su įmaišytais specialiais preparatais. Išgėrė truputį ir

Ažuolo būrio partizanas Edmundas Trinkas-Briedis. 1950–1952 m. ŠAM

Ažuolo būrio vadas Juozas Kumpis-Arnas (dešinėje) su kovos draugais Adolfu Valančiumi-Tarzanu ir Adolfu Ramanauskumi. LYA

⁵⁷Prisikėlimo apygardos vadovybės 1951 m. lapkričio 20 d. raštas Vakarų Lietuvos srities vadi, *ten pat*, p. 102–103.

pati, kad vos bepajėgė nueiti iki daržinės pranešti emgėbistams, tūnojusiems pasaloje. Būrio vadas J. Kumpis-Arnas, pamatęs prie stalo užmigusį Mečislovą Alsi-Domeiką, liepė trauktis į mišką. Pats su Antanu Alsiu-Anciumi ir ryšininke V. Balkute vilko užmigusį broli⁵⁸. Kiti specialiais preparatais apsvaiginti partizanai taip pat traukėsi. Per susišaudymą su papildomai atvykusiais kareiviais buvo nukauti: Rokas Ramanauskas-Kauklys, gim. 1916 m., iš Kybarčių, jo brolis Stasys Ramanauskas-Linksmutis, gim. 1926 m., ir Antanas Satkus-Starkus, gim. 1909 m., iš Gruzdžių. Kitą dieną kareiviai miške paėmė miegančius Juozą Kumpį-Arną, gim. 1917 m., iš Raubaičių, ir visai neseniai pradėjusius partizanauti brolius Alsius – Mečislovą, gim. 1902 m., ir Antaną, gim. 1898 m., abu iš Saveikių.

J. Kumpis-Arnas, nuo 1948 m. Ažuolo būrio vadas, kurį laiką vadovavęs Juozapavičiaus tėvūnijai, o nuo 1950 m. iki 1951 m. gegužės mėn. Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo pareigūnas, buvo nuteistas mirties bausme ir 1952 m. rugpjūčio 13 d. sušaudytas Butyrkų kalėjime (Maskvoje). Broliai Alsi ai nuteisti po 25-erius metus lagerių. Jie grįžo į Lietuvą, gyveno Gruzdžių krašte, abu palaidoti miestelio kapinėse. Po šio įvykio, kaip teigė partizanas L. Pakamanis, „Bolavičiūtės namus ir ją saugojo enkavėdistai. Paskui ji gavo Judo grašius, nusipirko Žagarėj namus ir gyveno“⁵⁹.

Panaši istorija tik su mažesniais nuostoliais nutiko ir Staneliuosė. 1951 m. MGB Šiaulių rajono skyrius užverbavo agentę Ramunę. Ji 1944–1947 m. palaikė ryšius su A. Valančiaus-Tarzano būrio partizanais ir draugavo su Karoliu Meška-Kariu. Likvidavus partizanų grupę, Ramunė, kol įkliuvo į saugumo nagus, slapstėsi. Jai buvo duota užduotis susitikti su K. Meška. MGB planavo per jį pasiekti Audros būrio kovotojus. Agentė ir partizanas nutarė susitikti ištremto brolio sodyboje Staneliuose. 1951 m. gruodžio 5 d. susitikę seni pažįstami daržinėje truputį

Ažuolo būrio vadas Juozas Kumpis-Arnas.

Apie 1950 m. LYA

Juozas Kumpis-Arnas kalėjime. 1951 m. LYA

⁵⁸ Išrašas iš 1952 m. vasario 27 d. – kovo 1 d. teismo posėdžio protokolo, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47416/3, t. 2, l. 151.

⁵⁹ Liudo Pakamanio, gyv. Šiaulių r., Šakynos sen., Viliočių k., prisiminimai, Šiaulių „Aušros“ muziejus, kopija, p. 8.

išgėrė. Ramunė pavaišino partizaną „saldainiais“ (specialus preparatas Nr. 12). Jis greitai užmigo. Į susitikimo vietą išsiųsta operatyvinė grupė paėmė apsvaigusį K. Mešką, gim. 1908 m. Partizanas su savimi turėjo revolverį, 18 šovinių ir granatą⁶⁰.

1951 m. sausio mėn. Jurdaičių miške, žuvus keletui Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės štabo pareigūnų, buvo sudarytas naujas štabas. Jam priklausė rinktinės vadas B. Kriščiūnas-Klajūnas-Puntukas, štabo viršininkas Izidorius Miškūnas-Barzda, žvalgybos skyriaus viršininkas S. Šepkus-Šernas, visuomeninės dalies viršininkas Alfonsas Padervinskas-Žilvitis, ūkio skyriaus viršininkas Ignas Sabulis-Apicierius. 1951–1952 m. žiemai štabo pareigūnai išsirengė bunkerį Šiaulių rajono Gulbino miške. 1952 m. vasario 24 d. agentės specialiais preparatais užmigdė partizaną Petrą Bielskį-Arą. Jis priklausė Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės Dubysos tėvūnijai, kuri palaikė ryšius su Kunigaikščio Žvelgaičio rinktine. Aras apytikriai žinojo rinktinės štabo pareigūnų žiemojimo vietą, o suimtas neišlaikė aktyvių tardymo metodų ir palūžo. Jis vaikščiojo su agentų smogikų grupe ir padėjo 96 kvartale aptikti štabo bunkerį. Kovo 19 d. 7 agentai smogikai, P. Bielskis-Aras ir 15 kareivių grupė, vadovaujami emgėbistų Popovo ir kpt. Čurakovo, šukavo minėtą mišką. Partizanai, visą žiemą prabuvę bunkeryje, kovo mėnesį, tirpstant sniegui, išlindo iš laikino prieglobsčio. A. Padervinskas-Žilvitis,

„išlipęs iš bunkerio, atsistojęs ant nutirpusios žemės lopo, dairėsi, ar nėra praeita pėdsakų pro bunkerį. Staiga jis miško tankmėje išgirdo trakstelėjimą, kuris atkreipė jo dėmesį. (...) tarp tankių medžių jis įžiūrėjo dvi pilkas žmonių figūras“⁶¹.

Užvirė susišaudymas. B. Kriščiūnas-Klajūnas dengė besiveržiančius iš bunkerio vyrus. Pirmasis krito S. Šepkus-Šernas, gim. 1905 m., iš Luponių, po to buvo nušautos rinktinės vadas B. Kriščiūnas-Klajūnas, gim. 1926 m. Meškuičių valsčiuje Žačių kaime. Kiti 3 partizanai ėmė trauktis. I. Miškūnas-Barzda, gim. 1916 m. Lygumų valsčiuje Sereikių kaime, dengė bebėgantį I. Sabulį-Apicierių ir buvo nukautas. Į skirtingas puses besitraukiantys Žilvitis ir Apicierius iš apsupties ištrūko. Žuvę 3 partizanai buvo atvežti į Gruzdžius, vėliau nugabenti į Šiaulius.

Prisikėlimo apygardos vadas Juozas Paliūnas-Rytas nauju rinktinės vadu paskyrė buvusį Maironio rinktinės vadą Vytautą Sankauską-Daukantą. Deja, jis pakeliui 1952 m. gegužės mėn. žuvo. A. Padervinskas bandė susisiekti su Žemaičių apygardos vadovybe, bet irgi nesėkmingai.

P. Bielskis-Aras laišku I. Sabulį-Apicierių iškviėtė į susitikimą Gulbino miške. 1952 m. balandžio 16 d. jis su kitais agentais smogikais partizaną specialiais preparatais apnuodijo. I. Sabulis, gim. 1902 m., iš Jaunelių kaimo, buvo paimtas gyvas, bandytas operatyviai panaudoti, bet greitai tapo nebereikalingas. 1953 m. rugpjūčio 19 d. mirė kalėjime⁶².

Agentai ir toliau padėjo likviduoti Gruzdžių krašto partizanus. 1952 m. buvo ypač sunkūs Audros būriui, žuvo apie 10 partizanų. Pagal agentės Ramu-

⁶⁰Specialus pranešimas apie Audros gaujos dalyvio Karolio Meškos-Kario suėmimą (1951 m.), LYA, f. K-1, ap. 16, b. 1131, l. 174–175.

⁶¹Linguonėlis. Už laisvę požemy ir kovoj, *Partizanų kovos Šiaulių krašte*, 1996, p. 81.

⁶²Gaškaitė-Žemaitienė N. Prisikėlimo apygarda, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, Vilnius, 1999, p. 52.

*Audros būrio partizanai. Stovi iš kairės:
Juozas Padervinskas-Šermukšnis,
Alfonsas Padervinskas-Žilvitis, neatpažintas,
Ignas Kumpis-Pūga. 1947–1949 m. ŠAM*

Audros būrio partizanai. 1947–1950 m. ŠAM

nės pateiktus duomenis 1952 m. balandžio 3 d. 7 val. rytą 26 kareiviai ir 7 sribai, vadovaujami vyr. ltn. Nekrasovo, siautė Dabruolės mišką. 17 kvartale, apie 3 m nuo bunkerio, jie susidūrė su partizanais⁶³. Kautynės žiemos sąlygomis, esant daug sniego, kovotojams buvo labai nepalankios. Partizanai prasi-veržė pro priešų liniją ir sniege palikdami pėdas traukėsi. Pirmasis žuvo Klemensas Danasas-Ramutis, gim. 1901 m., iš Gibaičių. Likusieji pribėgo vieškelį, metėsi į kitą mišką. Ten kareivių buvo pavyti ir nukauti Audros būrio vadas Petras Danasas-Narūnas, gim. 1903 m., taip pat iš Gibaičių, skyriaus vadas L. Vitkauskas-Dobilas, gim. 1925 m., iš Tamošiūnų, Vytautas Padervinskas-Jaunutis, gim. 1931 m., iš Sereikių, ir Juozas Bačianskas-Beržas, gim. 1924 m., iš Gavėnaičių. Šeštasis žuvęs kovotojas neišaiškintas. Du partizanai, iš jų Petras Lapinskas-Motiejus, pasitraukė.

Agentas Banys MGB nurodė, kad pas jį buvo apsilankę ir paryčiumi į Šiaulių rajono Bernotiškio mišką patraukė 2 partizanai⁶⁴. 1952 m. balandžio 30 d. čia buvo nušauti Audros būrio partizanai I. Kumpis-Pūga, gim. 1921 m., iš Valdomų, ir S. Mocius-Klevelis, gim. 1919 m., iš Meškuičių valsčiaus, Dapkūnų kaimo. Kita sėkminga emgėbistų operacija buvo organizuota tu pačių metų rugsėjo 22 d. Joniškio rajono Dargių kaime, M. Glinskio sodyboje. MGB per agentus Zoknį ir Rožę sužinojo partizanų susitikimo vietą. Operatyvinė kareivių grupė blokavo sodybą, užvirė susišaudymas. Partizanams bandant prasiveržti, kareiviai nušovė brolius Juozą Padervinską-Šermukšnį, gim. 1929 m., ir A. Padervinską-Žilvitį, gim. 1928 m., iš Sereikių. Sužeistas nusišovė būrio vadas V. Daraška-Kikilis, gim. 1923 m. Lygumų valsčiuje, Dakčių kaime. Kovotojas Juozas Petraitis-Putinas peršauta koja pasiekė pamiškę, piemuo atidavė jam kaimenės arklį ir partizanas paspruko.

1953 m. kovo 23 d. Šiaulių rajono, Smilgių kaimo Viktorijos Rumbauskienės sodyboje buvo aptiktas partizanų bunkeris. Kareiviams išakius, dukra Pulcherija Rumbauskaitė atidarė liuką, bet pati išoko į slėptuvę ir nusišovė kartu su 4 partizanais. Tai buvo paskutinis būrio vadas Kostas Danasas-Čirvinis, gim. 1900 m., iš Gibaičių kaimo, P. Rumbauskaitės sužadėtinis Alfonsas Danielius-Balandis, gim. 1918 m., iš Gavėnaičių k., P. Lapinskas-Motiejus, gim. 1928 m., irgi iš Gavėnaičių kaimo, ir J. Petraitis-Putinas, gim. 1924 m., iš Sereikių kaimo. Audros būrys buvo visiškai sunaikintas.

*Audros būrio skyriaus vadas
Lionginas Vitkauskas-Dobilas.
Apie 1950 m. ŠAM*

⁶³ Specialus pranešimas apie Prisiškėlimo apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės Audros dalinio likvidavimą (1952 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 16, b. 1132, l. 27.

⁶⁴ MGB Šiaulių r. skyriaus pranešimas apie agentūrinę-operatyvinę 1952 m. darbą, *ten pat*, l. 88.

1953 m. kovo 24 d. Žagarės rajono Domeikių kaime žuvo Juozapavičiaus tėvūnijos štabo viršininkas A. Trinkas-Algis, gim. 1926 m., iš Valdomų kaimo.

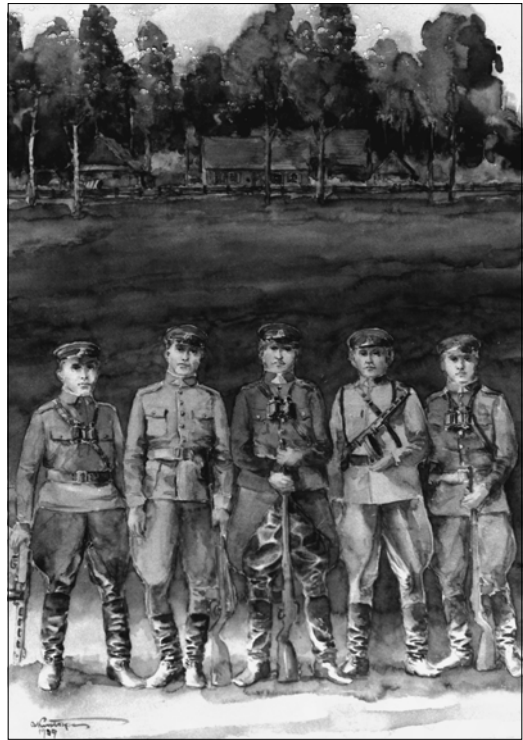
1953 m. kovo 23 d. MVD Šiaulių rajono skyriaus viršininkas mjr. Černovas jau galėjo savo vadovybei Vilniuje raportuoti, kad Šiaulių rajone visiškai likviduoti „banditai“⁶⁵.

1953–1955 m. į Gruzdžių kraštą dar užklydavo likusių gyvų Juozapavičiaus tėvūnijos partizanų. 1955 m. rugsėjo mėn. 3 d. kovotojai atėjo į Laumakių kaimą pasrėmėją Adolfą Šliažą pasiimti pataisytos rašomosios mašinėlės. A. Šliažas sutar-toje vietoje miške belaukiančius partizan-us „pavaišino“ užnuodytais blynais. Partizanas Julius Adomaitis-Erdvilas, suval-gęs tik vieną blynėlį ir mažiau apsvaigęs, sugebėjo išvilkti S. Erstikį-Patašoną ir Kos-tą Liuberskį-Žvainį iš pavojingos vietos.

Vėliau apie partizanų veiklą Gruz-džių krašte žinių nesulaukta.

Gruzdžių krašto partizanų veikla nuo pat pasipriešinimo pradžios buvo įta-kojama LLA statutinių nuostatų. Gruzdžių valsčius priklausė LLA Šiaulių apygardai, vėliau LLA Žemaičių legionui. Palaipsniui kūrėsi naujos partizanų struktūros. Ginkluo-to pasipriešinimo pirmajame etape 1945–1946 m. čia veikė nemažai partizanų. Jie buvo aktyvūs, kontroliavo didžiules miškingas teritorijas. Gruzdžių ir kitų besiribojančių valsčių miškuose įvyko keletas labai stambių susidūrimų su okupantų kariuomene. Antrajame partizaninio karo etape 1946–1948 m. dalis šio valsčiaus partizanų junginių priklausė Genio (Voverės) rinktinei, kuri 1946 m. pabaigoje įsijungė į Jungtinę Kęstu-čio apygardą, kita dalis – Žemaičių apygardos Vytenio (Vyties) rinktinei. Žemaičių apygardos vadovybė bandė įtakoti čia veikusias karines formuotes. Tik vienijant ir centralizuojant partizaninį judėjimą ir įkūrus Prisikėlimo apygardą, nusistovėjo aiš-kus Gruzdžių krašto partizanų kovinių vienetų pavaldumas. Jie priklausė Vakarų Lie-tuvos (Jūros) srities, Prisikėlimo apygardos, Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinei, kurio-je buvo sukurti nauji, smulkesni organizaciniai vienetai. Paskutiniaisiais partizaninio karo metais šio krašto partizanai patirdavo vis skaudesnių smūgių. Represinės struk-tūros, pasitelkdamos tuos pačius slopinimo metodus kaip ir visoje Lietuvoje, laips-niškai naikino partizanus. 1953 m. žuvo paskutinieji šio krašto laisvės kovotojai.

Šiaurės bei Vidurio Lietuvos gink-luoto pasipriešinimo kovose Gruzdžių valsčiaus partizanų junginiai veikė kaip periferiniai kariniai vienetai.

Partizanai broliai Stasys, Povilas, Vincas, Ignas ir Pranas Kumpiai iš Valdomų k. 1989 m. Antano Krištopaičio akvarelė

⁶⁵ 1953 m. kovo 23 d. raportas LSSR MVD 4 val-dybos viršininkui mjr. M. Raslanui, *ten pat*, b. 64/7, l. 64.

Straipsnio rankraštis gautas 2006 02 15, serijos „Lietuvos valsčiai“
Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 07 29, skelbti parengtas
2009 08 21.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje
„Gruzdžiai“, I dalis, Vilnius, Versmė, 2009, p. 788–814
(vyr. redaktorius ir sudarytojas *Damijonas Šniukas*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorės *Vida
Kasparavičienė, Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas
Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (specializuotuose rinkinio skyriuose):

1. Straipsnio santrauka anglų kalba.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio paskelbimo svetainėje www.llt.lt datą.